

**Pərviz Cəbrayılın "Yad dildə" romanı:
modernizmlə postmodernizmin delimitasiyası**

Nərgiz İsmayılova

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

AMEA Naxçıvan Bölməsi, Azərbaycan.

E-mail: ismayilovanargis@gmail.com

Annotasiya. Modernizm və postmodernizm anlayışı məsələsi uzun illərdir dünya tədqiqatçılarının diqqətini özündə toplasa da, bu terminlə bağlı orta q məxrəcə gələn tədqiqatçılar çox azdır. Müstəqillik dövründə Azərbaycan ədəbiyyatının dünya ilə əlaqələrinin genişlənməsi, Qərbdə yaranan bir çox cərəyan və təmayüllərin ölkəmizdəki ədəbi mühitə sirayət etməsinə səbəb oldu. Bu kontekstdə mühitimizdə yaranan əsərlər, mövzu baxımından son dərəcə dolğunluğu, janr aspektindən isə müxtəlifliyi ilə seçilir. Azərbaycanda yaranan çağdaş postmodern nəsrin maraqlı nümunəsi kimi, Pərviz Cəbrayılın yazdığı "Yad dildə" romanı son dərəcə fərqli sujet xətti ilə diqqəti çəkir. Romanla bağlı tənqidçilərin fikir ayrılığı mövcuddur. Kimiləri əsərdə yüksək bədiilik axtarı, kimiləri də əsərdə yer alan postmodernizmin elementləri ilə kifayətlənir. Modernizm və postmodernizmin sərhədinin delimitasiyası əsərin daha dolğun elmi tədqiqinin aparılmasına xidmət edə bilər. Romanda içərişəhərdə baş verən su çatışmamazlığı (susuzluq) fonunda yazarın təfəkküründəki dünyanın təsviri yer alır. Yazar günümüzdəki içərişəhər qəlibini dekonstruksiya edir. Modernizmlə yanaşı, əsərdə postmodernizmin elementləri geniş yer tutur. Roman bu baxımdan da son dərəcə maraqlıdır.

Açar sözlər: Postmodernizm anlayışı, modernizm, delimitasiya, siyasi postmodernizm, çağdaş Postmodern nəsr, Azərbaycan ədəbiyyatı, roman, "Yad dildə", muqayisə, dünya ədəbiyyatı, təhlil

Məqalə tarixəsi: göndərilib – 24.08.2020; qəbul edilib – 02.09.2020

**Parviz Jabrail's novel "In a Foreign Language":
delimitation of postmodernism with modernism**

Nargiz Ismayilova

Doctor of Philosophy in Philology

Nakhchivan branch of ANAS, Azerbaijan.

E-mail: ismayilovanargis@gmail.com

Abstract. The issue of modernism and the concept of postmodernism has been the focus of world researchers for many years, and there are very few researchers who have come to a common denominator about this term. During the independence period the expansion of the relations of Azerbaijani literature with the world has led to the spread of many currents and tendencies formed in the West to the literary environment in our country. In this context, the works created in our environment are distinguished by their extreme richness in terms of subject matter and diversity in terms of genre. As an interesting example of contemporary postmodern prose in Azerbaijan, Parviz Jabrayil's novel "In a Foreign Language" pays attention with its more different plot line. The disagreement exists among the critics about the novel. Some are looking for high artistry in the work; others are satisfied with the elements of postmodernism in the work. Delimitation of the border between modernism and postmodernism can serve to carry out a deeply scientific study of the novel. The novel depicts the world in author's consciousness against the background of water shortage (thirst) in the Old City (Icharishahar). The author deconstructs today's Icharishahar mould. Along with modernism, elements of postmodernism occupy a large place in the work. The novel is extremely interesting in this point of view.

Keywords: concept of postmodernism, modernism, delimitation, political postmodernism, modern postmodern prose, Azerbaijani literature, novel, "Foreign Language", comparison, world literature, analysis

Article history: received – 24.08.2020; accepted – 02.09.2020

Giriş / Introduction

Modernizmlə postmodernizmin sərhədini müəyyən etmək məsələsi elmin qarşısında duran maraqlı və aktual problemlərdəndir.

Qeyd olunduğu kimi "Modernizm, gündəlik həyatda dini inanclara və dəyərlərə olan bağlılığın zəifləməsi, yaşayış formalarının fərqlənməsi və fərdilənməsi, səhərləşmənin üst səviyyəyə çıxması, həyatın hər sahəsində elm və texnikanın yerləşməsi, kapitalizmin təsirinə iqtisadi həyat üzərində davam etməsi müddəti olaraq qəbul edilə bilər. Özünü keçmişin yerinə oturdan modernizm, yeni bir dünya yaradaraq günümüzü xarakterizə edən, ənənələrə, adətlərə, inanclara, gözləmə və vərdislərə bağlı olmayan bir cəmiyyət meydana gətirən ictimai bir tənzimləmədir. Modernizm, din, fəlsəfə, axlaq, hüquq, tarix, iqtisadiyyat və siyasətin təpəkiyyə ilə başlamışdır" [10].

Əsas hissə / Main Part

Pərviz Cəbrayılın yazdığı "Yad dildə" romanında İçərişəhərdə baş verənlər, siyasi mühit, tarix və texnologiya, virtual məkan fonunda cərəyan edən postmodernizmlə yanaşı, modernizmin bəzi tələb və formaları ilə üst-üstə düşür. Oxucu, süjet və məqam dəyişdikcə bu iki – izmin arasında qalır. Qeyd etdiyimiz məqamlar iqtisadi, dini və siyasi kontekstdə daha da sərtləşir və roman boyu böyüyüb inkişaf edir.

İlah Həssan, ümumi qaydaları yıxmaq məqsədi daşıyan postmodernizmlə modernizm arasındakı fərqləri bu şəkildə ifadə edir. "Postmodernizmdə romanizim yerinə parafizik, birləşdirmək yerinə ayırmaq, məqsəd yerinə oyun, dizayn yerinə təsadüf, bütövləşdirmək yerinə quruluşu pozmaq, bütünlüyün yerinə parçalanma, böyük izah yerinə kiçik izah, metafizika yerinə istehza, obyektivliyin yerinə subyektivlik və müəyyənlik yerinə qeyri-müəyyənlik keçir.

Modernləşmə müddətini hələ tamamlaya bilməyən, inkişaf etməkdə olan ölkələr arasında seçilən cəmiyyətlərdə postmodernizm, xüsusilə Sovet Blokunun yixılması başlanmasından sonra yeni liberal siyasətlər və tətbiqlər olaraq özünü göstərir. İroniya və sətiraltı mənalardan bol olduğu hissələrdə müəllif oyun oynayır, bu oyunun əvvəli, sonu və nəticəsi oxucuya gəldikcə məlum olur. "Yad dildə" romanı modernizmlə postmodernizmin sərhədində dayanır.

Ənənəyə gülmək, onu yox etmək istəyi skeptizmə qarşı, müəllif ironiya ilə yanaşdığı məsələlərə gəlir. Ənənənin başqa variantlarının da olduğunu göstərir. Folklor mətnlərini necə gəldi əsərə səpələyir. "Yad dildə" romanında bu quruluşda olan məntiqli şəkildə yaradılan və davamlı cəhdlər mövcuddur. Aşağıdakı dialoqda fraqment formalardan istifadə, təhkiyəni yarımqıç qoyub, bir-biri ilə əlaqəsi olmayan materialları necə gəldi birləşdirməyə üstünlük verilməsi, ənənəyə ironiya, məxsərəçilik və qəbul olunan hətta indi də mövcud olanın inkarı mövcuddur:

– Hansını deyirsən? – o biri əsgər əsnəyib tənbəl-tənbəl soruşdu, baxışlarını göyə dikdi, haddən-hana, – ha, o adama oxşayan buludumu? Gözlərini görürəm... Nə var ki burada?

– Ay yelbeyin, ay gavur, nə adam e, yaxşı bax da, korsan bayəm? Bax, diqqətlə bax, görmürsəni necə baxır??? Vallah, bu Allahdı... Gör necə baxır hələ! Ha, deyərsən, qiyamət yaxınlaşır... Allah haqqı yalan demirəm... Ay Allah, necə inanmırlar ee [1, s.36]...

Cəhalətə ironik baxış bucağının sezdiləri sətirlərin davamında, bu ironiya birbaşa dinin özünə tuşlanır. Allahlıq iddiası və dinin şəxsiləşdirilərə təqdiminə məxsərə edilir.

Bilirik ki, modernizmdən fərqli olaraq "Postmodernizm fraqmentasiyaya, davamsızlıq və əlaqəsizliyə ködərlənir, bunları problem kimi qəbul etmir, ancaq onları kifayət qədər qeyd edir.

Eyni zamanda da bildirir ki, dünya mənasızdır, gəlin özümüzü aldatmayaq ki, incəsənət onu dolgunlaşdıracaq, ona görə də, gəlin sadəcə cəfəngiyyətlə oynayaq" [13].

Başqa bir nümunəyə baxaq: "Baş həkim zəng vurub dedi ki, bir azdan rayon xəstəxanasından doğmuş şöbəsinə qadın gətirəcəklər; yaxşı baxın, xətali adamları, istəyirlər ki, doğuşu Mehin xanım özü aparın.

– O da iqiqat məsuliyyətlə doğuşu qəbul etməyə hazırlıq gördü, tapşırıqlar verdi" [1, s.66]...

"Baxdı. Doğrudan da, belə çıxırdı ki, ona dünyanın ən sağlam qadını göndəriblər. Artıq heç kimə heç nəyi sübut etməyə olmayacaqdı. "Yazıq Qarabudaq, son vaxtlar, içəri düşüb çıxandan sonra az qala hər gün deyirdi ki, ehtiyatlı ol, lap çıx otur evdə, birtəhər dolanacaq. Eşitmədim. Bu da axır" [1, s.70].

Mətnin davamında baş verən hadisənin həkim Mehinin boynuna qoyulması, qurulan oyuna onun analiz səpkili baxışbucağı sezilir. Burada Mehin hönkür-hönkür ağlamır. Analitik təhlili aspektdən hadisəni-süjeti görür və dark edir. Yollar axırmır və qəbul edir.

"Yad dildə" əsərində bu kontekstdən təqdim olunan hissələrdə kədər sezilir. Xüsusilə modernistcəsinə əksər dini aspektdən təqdim olunan kətlənin kortəbii cahilliyi məxsərəyə qoyulur.

Ancaq siyasi cəhətdən şərh olunan məsələlərdə biz bunu görmürük. Burada sənətkar təqdim etdiyi məsələlərə canı-dildən ködərlənir... Gəlmür, ciddiləşir. "Realist romanın, yazının ideoloji seçimlərini daşıyan və Qərbəşmə, bərabərsizlik kimi mövzular ətrafında dönmə; modernist romanın yazılmış fərdi ön plana çəkən yanaşmasını problemləşdirən postmodern romanda, Türk ədəbiyyat dünyasında da postmodern romanın texniki və məzmun xüsusiyyətləri. Türk romanındakı tətbiqləri üzərində geniş əhatəli araşdırmalar edilmişdir. Artıq yazar hər hansı bir düşüncənin tərəfdarı deyil. Daha doğrusu, tək ana mövzu ətrafında fırlanan roman anlayışı tərk edilmiş, roman əleyhdarlıqların mətin içi demokratiya gərəyi yan-yana sərgiləndiyi bir məzmunə büründürülmüşdür" [14].

Geddikcə oxucunun beynini qarşından süjet xəttindən aydın olur ki müəllif əslində modernist, postmodernist gələcəkdə bəlkə də metamodernistdir. Ona görə ki, o hadisələrə baxışbucağını müxtəlif rəqursdan sərgiləməyi sevir. Ona qarşıdırılan kimliklərə etina etmir, susur.

"Şeirilər, hekayələr yazırdım; heç birini çap etlətdirməmiş də, neçə-neçə yazıçı-sair dostum oxuyub məni qınayırdılar: "Sənin bu siyasətdə, inqilabda nə işin var?" Onlara deməyə elə bir sözüm yoxdu açdım, amma bir şey bilirdim ki, illərlə hər şeyin düzələcəyi, hər şeyi düzələcəyimiz günü gözləmişdik və bir də ayılıb anladım ki, deyərsən, o gün çox gec gələcək, o qədər gec ki, düşünəndə bağrım çatlamaya qalırdı – deməli, bütün ümidlərim, yazıçı, ya sair olmaq arzularım, içimdəkiləri yazıb dışarı çıxarmaq sevdəm puç və xulyadı" [1, s.306].

Yazanın postmodernist elementlərlə zənginləşdirdiyi hissələrdən isə, skeptizm və ironiya yazır... Postmodernizm, aydınlanma modeli modernizmdən proyektini, hər baxımdan məhkum etdiyi və humanist etik dəyərləri, modernizmdən qaynaqlanan xalq dövlət kimi ictimai quruluşun modelərini rədd etdiyi, daha doğrusu milliyyətçilik, din, marksizim meta izahlar verdiyi ictimai quruluşun təməlini meydana gətirən növ ideologiyani problematikleşdirdiyi üçün bir böyük yaddaş itkisini təklif etməkdədir [14].

"Bu "Allah" məsələsi son vaxtlar Polkovnikin yuxularını qarışdırmışdı; həmin o "Allah"ın şəhərdə yaydığı "Hakimiyyət Allaha məxsusdur" sözləri, hətta bir neçə qədim tikilidə buna yazılı dəlil də tapılması fikirlərini büsbütün doladırmışdı" [1, s.7].

Göründüyü kimi, dini kontekstdən sıralanan məxsərəçilik, siyasi baxışbucağından sezdirilən reallığın kölgəsində əriyib, komediyaləşir. Postmodern izahların texniki və məzmun xüsusiyyətləri, böyük ölçüdə modernizmin ədəbiyyat və sənət həssərlərini yıxmaq üzrə hazırlanmışdır.

Əsərdəki bu hissə həm də, biza qədim mətnləri və hadisələrdəki rəvayətləri xatırladır:

Necə ki, o mətnlərdə yazılırdı ki, Firon da Babil padşahi Nəmrud kimi həm tanrılıq iddiası edir, həm də xalqın duyğularını Allaha məxsusdur" sözləri "büt" inancını qoruyub saxlamaya çalışırdı. Xalqın cahilliyindən faydalanan Firon təkəllə Allahlıq iddiası ilə kifayətlənməyib, özünü "Allahların əlahi" olduğunu söylədi: "Dedi ki, sizin ən böyük Rəbbiniz mənim.

– Əşşi, mən də nə qoyub, nə axtarıram, camaat namaza başlayacaq indi, Allahı yada salan kimi eee? – deyəndə azan bitdi. Əşşərin "Allah" dediyi bulud isə hələ yerindəydi, yavaş-yavaş yaran səni enirdi. Azan bitir-bitməz "Allah" polisin gözündən düşüb öz dayırını itirdi, yadından belə çıxdı. Telefonun kamerasını söndürdü. Şəhənməşi ekranı bir-iki kərə qoluna zəbt etmişdi, kürkünün döş cibinə qoydu. İndi sadəcə buluda baxmağa başladı [1, s.37]...

Burada bir növ Allah sanki öldü, yox oldu... Nitişdəki kimi Allah məfhumu dəyişdi. Tanrımərkəzli dünyadan, insanmərkəzli dünyaya keçirdi.

"Nitişnin gündüz əlində fənarla Tanrının öldüyünü qışqıran dəlisi, postmodern düşüncə üçün bir dönüş nöqtəsi olmuşdur. Çünki o dəli, Tanrının ölümünü qışqırarkən varlığını, mübtədanın, dilin, həqiqətin, tarixin, cəmiyyətin mütləq bir təməldən və sabit bir mənadan məhrum olduğunu dilə gətirirdi. Buna görə, Nietzsche'dən dərin təsir və izlər daşımayan postmodernist düşünən əz qala haradasa yox kimidir. O, postmodern düşüncənin gerçək memarıdır" [13].

"Şüurlü düşüncə və elmi dünyagörüşünü mənimləmiş olan modernizm, həyatı açıq və ağıllı bir təmələ oturtmağa çalışır. Həyatın bir məqsədi olduğunu və bu məqsədə obyektiv bir dünyagörüşüylə yaxınlaşılması lazım olduğunu müdafiə edir. İnsan ağılı, modernizmlə yanaşı, dünyanı anlamaq, şərh etmək və çevirmək üçün tək istinad qaynağına ortaya çıxır" [12].

Əsərdəki mənə və gozlentilər, kortəbii aparılan mücadilə bütün bu tələblərə uyğun gəlirdi. Həddən artırıq keçidlər postmodernist bir təfəkkürə elan edir. Əsərdə müxtəlif təbəqələrin arzuları, mübarizə variantları, təfəkkürlərindəki modernlik və cahillik professional şəkildə təqdim olunur.

"Modernizm kimi, postmodernizm də bu prinsiplərin əksəriyyətinə riayət edir. Belə ki, o da incəsənətin yüksək və aşağı formaları arasında mövcud sərhədi qəbul etmir; daşlaşmış, donub qalmış janr üstünlüyünü rədd edir; stilizasiyaya, parodiyaya, ironiyaya və məsxərəçiliyə xüsusi əhəmiyyət verir. Düşündürməyə və özünə dərk, fraqmentasiyaya və xüsusilə təhkiyə, nəql etmə strukturlarında təhkiyəni, nəqli yarımçıq qoyma, qeyrimüəyyənlik, hadisələrin eyni zamanda baş verməsi kimi modernizmin "prinsiplərinə" əməl etməsinə baxmayaraq, postmodern incəsənət (və düşüncə) destruktiv, desenter, dehumanist mövzulara önəm verir" [12].

"Postmodernizm yeni nəyinsə yaradılmasının qeyri-mümkünlüyünün dərkindən başlayıb, artıq yaradılmışlara yeni baxış bucağı əldə edib, onları yenidən aktuallaşdırmaqla müşayiət olunan sivilizasiyanın dekadensidir. Bu dekadensə mənfii, yaxud müsbət hal kimi baxmaq da, olmaz. Sadəcə, sivilizasiyanın gəldiyi yol bunu doğurub" [8, s.290].

Postmodernist sənətdə bu səbəblə modernist yanaşmanın etməyə çalışdığı kimi müəyyən qəliblərə görə dünyanı şəkilləndirmək deyil, verilmiş olandan hərəkətlə onu tanıyıb qəbul etmək, anlamaq və ifadə etməyə diqqət yetirirlər. Başqa bir deyimlə postmodernizm çində sayıla bilən istehsalarda, mövcud olanı çevirmək yerinə, onu qanuni olaraq qəbul edib, ucaldıb yaymağı seçir [7, s.1005].

Kifayət qədər folklor motivlərinin istifadə olunduğu "romanında konseptualizm və neobərkətin qarışığıyla rastlaşırıq. "Dədə Qorqud" motivləri, hürufi metafizikası, su çəməsinin qarışığını kəşən əjdaha nağilinin modern versiyası, Azərbaycanın siyasi-mənəvi vəziyyəti üzərində refleksiyaalar yazanın çağdaş dünya ədəbiyyatı tendensiyaalrının yaxından izlədiyini və qlobal fəlsəfi qənaətlərə yaxşı mənada iddialı olduğunu aşkarlayır" [11].

"Millətin suyunu kəsib, dilinə bir "su söhbəti" salıblar ki, hamı dilini udsun. Sükut yaransın. Halbuki bu susuzluğun səsi cəxmalıydı, həm də daba ucadan. Əvəzində sükut duyulurdu yalnız... Bizlər qeyri millətlər kimi kədr əmində, faciə məqamında, ayrılıq qovşağında halay getmərik, səssə, qol-qola verib birləşməz, içimizi bir-birinə sərgiləmərik. Bizimki susmaq, öz içinin yeddinci qatına, qırıncı otağına dalmaqdı; yolu olsa, həmin məqamda bütün bədənimizi də içimizə salıb görünməzdik" [1, s.190]...

Yaxud:

– Qaraca Çobanın hövsələri lap daraldı. Dəstədən ayrılıb yaxınlıqda tut ağacına yaxınlaşdı, soyuqdan sirsimsiyib qış yuxusuna getmiş iri bir dalını qırıb, kiçik budaqlarını təmizlədi, özünü dəyənlək düzəltdi. Bunu görə polis zabiti qışqırdı:

– At o əlindəkini yerə! At deyirəm səne!

Trival olanla sənətin vəhdəti, mimetik ədəbiyyatın dağıdılması, Roseneuvari əgər həqiqət yoxdursa geridə qalan hər şey oyundur, replikaları, oxucu ilə və dövrlə aynılaşmaqla yanaşı, əsərdə postmodernizmə xas olmayan ciddiyyət də mövcuddur. Belə məqamlarda modernizmin ədəbiyyatı götürür və artıq oxada oyun yoxdur.

Modernizmin "prinsiplərinə" əməl etməsinə baxmayaraq, postmodernist düşüncə stili destruktiv, desenter, qeyri-humanist mövzulara önəm verir. Destruktivliyin çoxluğu ilə seçilən əsərdə, əksinə qeyri-humanist mövzulara önəm verilmir. Etik dəyərlərə həssaslıq itirilir. Sadəcə folklor-dən, dindən yaradıcı və dekonstruktiv istifadə edilir.

"Beyrək başını yelləyib güldü, tələbələr də gülüşdü: - Hər səhə də belədi: qəhrəmanlıq, poeziya, siyasət, məna vəziyyət, mədəniyyət, hətta sevgi də keçmişlə yaşayır. Biz bütün ürəyimizlə "ilk məhəbbət"i ideallaşdırırıq. Səhəh bir yana dursun, bu gün səvməyə belə halımız, meylimiz yoxdu. Təzə olan hər şey bizdə ancaq inamsızlıq doğurur. Biz yalnız keçmiş xəyalıyla prizmavlanırıq. Nəfəsimizi ölmüşlərdən alırıq" [1, s.201]...

"Bütöv qapalı dünyanın yaradılması fonunda postmodernistlərin mifoloji və ya simvolik üsullara meyil etmələri qanunauyğun olaraq ona gətirib çıxarır ki, dünyanın xaotik başlanğıcına və mənzərəsinə işarə edən postmodern romanda antiutopiya böyük maraq müşahidə olunur. Pərviz Cəbrayılın "Yad dildə" antiutopiya romanında İcərişəhər statusuna görə seçilmiş bir məkandır. Hadisələrin İcərişəhərdə təsviri də səbəbsiz deyil. Əsərin qəhrəmanları balaca məkanda internetə sığınır. Onların dünyası sığındıqları bu internetdir. Təbii ki, "Yad dildə" əsəri semiotik obrazların istifadəsi kimi diqqətə cəlb edir" [9, s.43].

"Sədrimiz "Bəyandır xan"ın da üzünü çoxdandı görməmişdik, İcərişəhərin qapıları dünyanın üzünə bağlananda o, səfərdəydi, qayıdandan sonra da içəri girə bilməmişdi; kimlik kartını sərhədlər götürüb sonra da it-bata salmışdılar; yeni kimlik götürmək üçün səmülqə İcərişəhərə girməli, Bəyandır xan çıxmaq uğrunda səvəşin gətirdiyi hələ, sən bu boyundurğu konullu şəkildə boynuna keçirməliydin; dəhşət ondaydı ki, boyundurğu da adama əvəzsiz verilmirdi!" [1, s.28].

Göründüyü kimi, əsərdə "Dədə Qorqud" dastanındakı adlardan obrazların adlandırılmasında istifadə olunub. Adların fonunda təsvir olunan şəxslərin siyasi-fəlsəfi, insani təfəkkürü açıdır. Xunta müxəlifləri arasında Banuçiçək, Aruz, Qazan, Qanturalı, Burlaxatun, Beyrək, Selcan, Basat kimi obrazlara rast gəlirik.

"Bax, bu gün asilərin tək kəsiri düzəldi. Birə Sar donlu Selcan Xatun çatdırdı, o da tamam oldu. "Selcan xatun"un "Çe"yə yazması mənə çox maraqlı gəldi - Dədəm Qorqud və inqilab... İcərişəhərdə... Sizin də ASI-yə qoşulmamızı ürəkdən qutlayıram. Qəzanız mübarək olsun!" [1, s.103].

Yaxud: Polis dəstəsinin komandiri asiləri gözdən keçirməyə başladı, ön sırada Uruz, Yeynək Duru, Soyraq, Dirsə xan, Qıyan Səlcik, Şir Şəmsəddin, Dəli Dondaz, Aruz qoca, Bəyborə, Bəybiçan, Dəli Qarcar, Yalancıq, Basat, Alp Rüstəm, Buğac, Bəkil oğlu İmran, Əyrək, Qan Turalı gəlirdi, üç çərgədən o yana görünməz idi [1, s.208].

Ancaq əsərdə sonda "Dədə Qorqud" gəlib boy boylamır, söz söyləmir. Burada sözü deyənlə başqaşdır... Boyu boylayan da.

Romanda təsvir olunan İcərişəhər elə bil başqa bir məkandır. Ədib əsərdə var olan qəlibləmiş, modern "İcərişəhər" anlayışını dekonstruksiya edir.

Alimlərə görə, "Dekonstruksiya postmodernist deyildir. Bu səhə də incəliklə araşdırma edən bir çox alim, hər iki terminin bir-birinin eyni olmadığını sübut məqsədiylə bir çox iş qələmə almışdır [2, s.56]... Derridanın düşüncələri postmodernist deyil. Əgər mütləq bir yaxınlıq qurulaqsa onun düşüncələri daha çox modernizmə yaxındır [3, s.6]".

"Duman gətdikcə qatlaşırdı. Bəlkə də, Allah, təbiət bu dumanla insanların, İcərişəhərin içini bir damla su sızdırmaq, qurum bağlamış, hürümkə toru tutmuş ciyərlərini azacıq da olsa təmizləmək, küçələrin tozunu almaq, üstündəki qan izlərini yumaq istəyirdi" [1, s.206].

Bu satırlar İcərişəhərdən daha çox İstanbulda Sultan Ahmet çevrəsindəki dar küçələr, ordaki mənasız izdiharı xatırladır. Romanda bu günün prizmasından gələcəyə baxış mövqeyi güdülüb.

Dekonstruksiya öz bütünlüyündən və açıqlayıcı güclərindən heç şübhə duymayan qaydalara fərqli bir baxışdan, bu qaydaların nəzəri bəyərclərlə özlərinə qadağan etdikləri sualları verərkən ya-

xınlamaq şəklində ortaya çıxma bilər. Buna görə dekonstruksiyanın gerçək mənasını və missiyasını, təşkilatlar, ənənələr, cəmiyyətlər və inanclar, nə nəvədən olursa olsun praktiklərin mütləq bir şəkildə təyin olunma bəslən missiyaları olmadığını göstərməkdir [5, s.5].

“Yad dildə” romanı son illər oxucu rəğbətini qazanan romanlar sırasında ilkin yerlərdən birini tutur. Roman “Nəsimi” ədəbi müsabiqəsinin “İlin romanı” nominasiyasının qalibidir, həmçinin Azərbaycan ədəbi mühitində hazırda ən ali mükafat sayılan “Milli Kitab Müsabiqəsi”nin qalibidir. Roman – ölkənin ictimai-siyasi reallığı ilə xalqın mifik-mənəvi, fəlsəfi-ürfani baxışlarını bədii şəkildə birləşdirən bir neçə qatdan ibarətdir. Müəllif əsərin daxili qatlarını bir-biri ilə çox məharətlə əlaqələndirib, siyasi gerçəkliyin ədəbi həllini tapmağı bacarıb və son illər Azərbaycan ədəbiyyatında romançılıq mərhələsinin mahiyyət etibarilə yeni səhifəsini açıb [10].

Siyasi tendensiyaların bolluğu ilə seçilən əsərdə medalın hər iki üzünü oxucuya göstərilir. Bu bilinəndir, ancaq bilinməyən, ehtimal olunan məqamlar da var kimi... M. Foucaultun “dispozitiv” dediyi iqtidar cihazları və ifadə şəbəkəsi iqtidarı meydana gətirir. “Dispozitivlər Foucaultla görə ifadələr, təşkilatlar, arxitektura formaları, təşkilədiçi qərarlar, qanunlar, idarəetmə qənaətləri; elm, fəlsəfi, əxlaqi mülahizələrdən ibarət olan heterogen bütünlər; bu söyləmsəl və söyləmsəl olmayan elementlər arasındakı əlaqələrin meydana gətirdiyi sistemlərdir [4, s.18].

Nəticə / Conclusion

Nəticə olaraq qeyd edə bilərik ki, “Yad dildə” romanı modernizm və postmodernizm elementlərini özündə paralel şəkildə birləşdirir. Roman çağdaş Azərbaycan nəsrində yaranan modernizm, siyasi postmodernizm məsələlərini və keçid prinsiplərini özündə əhatəli şəkildə əks etdirən nadir nəsr nümunələrindən hesab olunmalıdır.

Bir iqtidar varsa, bir əzadlıq axtarışı imkanı vardır ki bu axtarışlardan birinin ironiya olması üçün heç bir səbəb yoxdur. İqtidarı gücünü doğrudan deyil, daha çox bilavasitə bir şəkildə tənqirdən salan ironiya bu baxımdan bir çox postmodern mətnə özünə yer tapar, hətta qurucu ünsürəndən bir olar. İqtidara qarşı fərdin əzadlıq axtarışında ironiyanın yeri əhəmiyyətə malikdir. Linda Hutcheon Nietzsche, Heidegger, Freud və Marxla onsuz da burjuva makro izahların böyük bir hücum altında qaldığını və bunların davamçıları, aralarında Derrida, Foucault, Habermas, Baubrilard kimi fiqurların da olduğu, rəşonalist və humanist mədəni fəziyyətlərə bir qarşı gəlmə içində olduqlarını söyləyər [6, s.59]. Beləliklə, əsərdə modernizmə xas olan məqamlarla yanaşı, siyasi postmodernizm üstünlük təşkil edir.

Ədəbiyyat / References

1. Cəbrayıl P. Yad dildə. Bakı, Qanun, 2009.
2. Christopher Norris, Deconstruction and the ‘Unfinished Project of Modernity’, New York, Routledge, 2000.
3. Christopher Norris. C., Truth and the Ethics of Criticism. Manchester Univ Pr; 1995.
4. Foucault, Michel Özne ve İktidar. (Çev.) I. Ergüden-O. Akinhay, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2011.
5. Halil Nalçaoğlu, Kültürel Farkın Yapısökümü, Ankara, Phoenix Yay., 2004.
6. Hutcheon L. Irony’s Edge The the ory and politics of irony, New York, Routledge, 1995.
7. Kuş.M.”Postmodernist Sanat ve Günümü”, Uluslararası Eğitim ve Sosyal Bilimlerde Yeni Ufuklar (ICES - 2019) konfransı. İstanbul: 18-19 iyun 2019-cu il.
8. Marguard O. Abschied vom Prinzipiellen. Stuttgart:Springer Verlag, 1987.
9. Şərifova S.Ş. Çağdaş Azərbaycan postmodern romanı. Bakı, Elm və təhsil, 2015.
10. <https://niftiyevibrahim.blogspot.com/2016/07/prviz-yad-dild.html>
11. <http://www.varlignesci.com/vs1304.htm>
12. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/milel/issue/24664/260891>

13. <http://yarpaq.az/az/meri-kleyqs-postmodernizm-haqqnda/>

14. http://turkoloji.cu.edu.tr/pdf/mustafa_apaydin_postmodernizm_cogulcu_estetik_turk_roma_ni_yansimasi.pdf

Роман Парвиза Джабраила “На Чужом языке” как делимитация пост-модернизма с модернизмом

Наргиз Исмаилова

Доктор философии по филологии
Нахчыванский филиал ИАНА. Азербайджан.
E-mail: ismayilovanargis@gmail.com

Резюме. Несмотря на то, что вопрос о понятии модернизма и постмодернизма уже много лет привлекает внимание мировых исследователей, но исследователей, которые пришли к общему знаменателю этого термина очень мало. Расширение связей азербайджанской литературы с миром в период ее независимости привело к тому, что многие течения и тенденции, возникшие на Западе, проникли в литературную среду нашей страны. В этом контексте произведения, созданные в нашей среде, отличаются крайней полнотой с точки зрения темы, и разнообразием с точки зрения жанра. Как интересный пример современной постмодернистской прозы, возникшей в Азербайджане, роман Парвиза Джабраила “На чужом языке” привлекает внимание чрезвычайно разнообразной сюжетной линией. Существуют разногласия критиков относительно романа. Кто ищет в произведении высокую художественность, а кто-то довольствуется элементами постмодернизма, которые занимают место в произведении. Делимитация границ модернизма и постмодернизма может служить для более полного научного исследования произведения. Роман изображает мир в сознании автора на фоне нехватки воды (жажды) в Старом городе. Автор деконструирует форму сегодняшнего Старого города. Наряду с модернизмом в произведении широко представлены элементы постмодернизма. Роман также вызывает крайний интерес в этом отношении.

Ключевые слова: понятие постмодернизма, модернизм, делимитация, политический постмодернизм, современная постмодернистская проза, азербайджанская литература, роман, “На Чужом языке”, сравнение, мировая литература, анализ